

ravno: pisatelj se je ogibal napake slabih pripovedovalcev, ki kako posebnost v značaju do skrajne meje razvijejo in tako same posebneže ustvarijo, ali same svetnike, ali same satane: tu pa je vse nekako navadno, domače in vendar zanimivo. — Povest je, dasi je naravna in po vseh delih dovolj »motivirana«, vendar umetno delo, edinstveno razvijanje dogodkov, dovolj zapletenosti, tudi precej iznenajenja proti koncu: to kaže umetnika, pesnika. Prezreti nečem, da vlada v povesti strogo pravno in tudi versko mišljenje: tu še molijo in v najhujših stiskah stavijo zaupanje v božjo pomoč, tako da res človek čuti, da je v pošteni slovenski vasi. Stržen, ki je vse dobro zaničeval, kaznuje samega sebe. Ta samoumornost je dovolj utemeljena, dasi tudi se čitatelju zdi Stržen prelahkomišljen, ali bolje, preveč na življenje navezan, nego da bi se hotel tako ločiti od življenja. Toda gledé na skušnjo mu moram pritrditi, da ima prav: lahkoživci, ko pridejo do skrajne sile, končajo se najraje siloma. Marsikomu ne bode ugajalo, da se mladi svet tako rad shaja in si preveč rad razodeva medsebojno nagnenje. Morebiti bi se bilo res tu pa tam dalo v drugo obliko zaviti, — kajti vselej pač ni treba popisovati, kar sta si najraje na skrivnem povedala in zatrdila —, a pisatelj tudi tukaj ni pozabil zadostiti zakonom pravosti. On kot pripovedovalec takih shodov ne odobruje, ali pa navaja kako drugo osebo, ki kaže dovolj jasno, kaj se sme in kaj ne, naj si bode tudi hudobni jezik zavidne Urše. To ravnanje pisateljevo odobrujem z veseljem, ker vem, da žalibog danes ne nahaja v očeh mnogih čitateljev povest milosti, ako nima take zaljubljenosti vsebine.

Še nekaj naj povem. Prevdarjaje, da hoče naše omikano čitateljstvo imeti povesti iz »višjih krogov«, ki moderno živé, za Boga se malo menijo, po velikih mestih, po kopelih, po letoviščih, ali vsaj v Benetke hodijo, — dasi tudi dandanes že naš kmet v Brazilijo hodi na uro gledat, — zdelo se mi je ta povest preveč nizka ali kmečka za tako čitateljstvo. Poleg tega bode kdo rekel, da hoče poučevati, kar je pa menda (?) treba samo kmetu in ne gospódi. Zato mi je prihajalo na misel: kaj, ko bi bil pisatelj opustil nekatere prizore in priredil povest za prosto ljudstvo, za »Včernice« družbe sv. Mohorja? Pa to samo mimogredé, ne da bi hotel izreči kaj nepovoljnega o povesti; prav narobe — le hvalo, čes, da bi v nekoliko premenjeni obliki vredna bila tiskana biti ne v 2000 izvodih, ampak 40.000. Kolikor sodim, je ime »Fr. Dolinar« izmišljeno in se skriva za njim pisatelj precej dobrega slovesa. No, če bi bil povedal svoje pravo ime, ne bi mu bilo škodilo. Le čestitati mu mora »Dom in Svet« in izreči željo, da bi se mnogokrat srečali na polju slovenskega — dobrega in blažilnega leposlovja. — Ni mi treba še le pristavljati, da ta knjiga ni namenjena nezreli mladini in naj se jej tudi ne daje v roke. Želim tudi, da naj se neprimerne besede, nedostojni priimki itd. (kakor n. pr. na str. 7), ako tudi niso žalilni, izpuščajo v lepih spisih. — Da, naj ponovim še enkrat, ugajal je »Prihajač« zlasti zaradi krepkega pravnege in verskega — slovenskega čustva, ki mu je podlaga.

(Dalje.)

„Pobratimi.“ Roman. Spisal dr. Jos. Vošnjak. V Ljubljani. 1889. Natisnila »Narodna Tiskarna«. Založil A. Trstenjak. 12°. Str. 231. Cena v platno vezani knjigi 1 gld. 20 kr. — Kot I. zvezek »Narodne knjižnice«, katero urejuje Anton Trstenjak, izšel je omenjeni roman. Število slovenskih romanov ni kaj veliko, zato sem postal nehoté pozoren na ta najnovejši pojav v našem leposlovju. Imé gospoda pisatelja je vzbudilo zaupanje, da bode tvarina res vredna leposlovnega dela, gospod izdajatelj pa je poroštvo dal za lep in pravičen jezik. Nisem se do cela motil: tvarina je mikavna, podobna urnemu potoku, ki dere neprenehoma dalje in dalje, seveda včasih tudi v slapovih in trgajoč tu pa tam trato ob zelenem bregu. No, pa ne govorimo v podobah, sodba naj bo jasna in določna.

Trije vseučiliščniki, vrli Slovenci, sklenejo, dovršivši na Dunaju svoje studije, pobratimstvo: dva pravnik Ivan Dolnik in Vinko Rovnan, ter medicinec Milan Devin. Zvesti hočejo biti svoji domovini in »Črna zemlja naj pogrezne tega, kdor odpade«, tako zatrdijo svojo prisego. Prva dva odideta kmalu z Dunaja in stopita v službo: Dolnik za odvetniškega koncipienta v štajarskem mestu P., kjer se vrši večji del povesti, Rovnan se odloči za sodniški poklic in dobi tudi kmalu službo avskultanta pri deželni sodišču v Ljubljani. Devin pa ostane tri leta še na Dunaju ter spopolnjuje svoje znanje s prvo prakso v bolnišnici, tudi si pridobi doktorsko diplomu. Kot doktor se vrne v domovino in sicer k svojemu prijatelju Dolniku, ki mu je priskrbel v mestu P. zdravniško službo. Tu pričinja naš pisatelj svojo povest. Kakor imajo trije prijatelji razna opravila, tako imajo — in še bolj — razne značaje. Dolnik je ostre, odločne, kolerične narave, poleg tega pesimist v pravem pomenu. Njemu je ves svet hudoben; človek nima proste volje, da bi uravnaval po svoje osodo, marveč neizogibna sila ga tira dalje in tudi v — pogubo. Takih nazorov se je navzel iz »duhovitih razmotrivanj« Schopenhauerjevih. Nasproti pa je Devin ves v plamenu za narodno idejo, optimističen, poln vzorov, navdušen, sploh vseskozi blaga slovenska duša. A Vinko Rovnan, »pohlevna duša brez pravega svojega uverjenja«, imel je edino skrb »hitro priti do koščka kruha«. To so glavne osebe naše povesti, vendar zaostaja Vinko Rovnan za svojima prijateljema, in tudi izmed teh dveh ima prvo ulogo Devin.

Prišedši v P. najde Devin razmere za narodno stvar kaj neugodne. A to ga ne oplaši, kakor tudi ne mrzlota Dolnikova v narodnih vprašanjih. Vesel je, da najde vsaj enega kmela, ki je zahteval slovensko uradno pismo. Krepko se loti dela, poučevati hoče ljudstvo — kmečke možake o slovenskih potrebah in pravicah. Povsodi gluha ušesa. Ne zgubi poguma in snuje čitalnico: nikdo ne pozdravlja namere Devinove razun kapelana Hrastoviča; le počasi se bolj ukrepi. A delo vendar ni zaman, zavest narodna se širi, in nemška stranka, boječa se za svoj obstanek, črti vedno huje narodno vzbujevanje in gibanje. Kar dojde vest, da so volitve v deželni zbor razpisane — najvažnejši čas v narodnem prizadevanju. Sedaj ima Devin še

le pravo polje za delovanje. A tukaj mu ne gre gladko, zapreke so — srčne. Saj imamo pred seboj roman.

V vilo blizu mesta P. zahaja na jesen mlada gospa Dora, žena priletnega dvornega svetnika Salbinga, ki hodi sem v prijetno naravo in tiho samoto zdraviti svoje bolne živce. Tudi Devin in Dolnik zahajata včasih tu sem, prvi kot zdravnik, zadnji je pa star znanec, vsaj tako se na njegovem občevanju vidi.

Gospa Dora je moderna mestna gospa, ki ne pozna drugega dela, kakor iskati kratkočasje, ki ima vero v spiritizem in si daje mnogo truda, da bi preverila o tem Devina, kateremu se zdi spiritizem sleparstvo; h krati pa skuša vzbuditi za-se njegovo zanimanje. K gospej Dori zahaja ves tamošnji odlični svet. Tako tudi pride posestnik in graščak gospod Menhart, Nemec, oče mile in lepe deklice Pavline. Ker je Devinu že preje nekoč segel pogled njenih oči v srce, unemala se je ob nekoliko prilikah njegova ljubezen do nje, in tudi ona sama se je temu nagnenju popolnoma udala, torej sta si mogla tudi obljubiti večno zvestobo. — A sedaj so tresčile volitve med njuno ljubezen zapreko: Menhart je bil odmenjen za kandidata nemške stranke kmečkim občinam, a Devin je po svojem prepričanju delal za slovenskega kandidata. Sprva je skušal Menhart pridobiti ga za-se in ujeti ga z zankami Pavline ljubezni, a ta je ostal zvest svojim sklepom in svojemu narodu, prepustil Pavlino neizprosni osodi. V hudem volilnem boju zmagajo Slovenci. Menhart propade, in s tem je Devinova zveza s Pavlino popolnoma pokopana. Oče dá hčer drugemu snubcu nemškega rodu; seveda je nevesta nesrečna, a očetova jeza je ohlajena. K narodni zmagi je mnogo pripomogel Dolnik, ki se je, razžaljen od nasprotni strani, poprijel z vso odločnostjo delovanja za svojo stranko, a nikakor ni pripomogel tedaj v P. službujoči Vinko Rovn, ki je celó protinarodno volil. Devinu je namesto zasluženega veselja prišla kmalu še druga bridkost poleg že omenjene bridke žrtve. Gospa Dora je bila v jeseni zopet prišla na vilo, a prišla je tudi nova vojaška posadka z mnogimi mladimi častniki, med njimi poročnik Alfonz Marberg, ljubimec gospe Dore. Grešna razmera njihova je bila po mestu kmalu znana in Dolnik je imel priliko prepričati se o njeni istinitosti. Peklo ga je to zeló, kajti Dolnik je sam nekda kot velikošolec štel Doro za svojo bodočo nevesto; takrat je bila revna in zato mu rada obljubila zvestobo. A spoznal jo je bogati svetnik Salbing, ponudil jej zakon, in Dolnik je zgubil nevesto. Ko je sedaj po naključju v gostilni zašel med častnike, slišal je Marberga jako nečastno govoriti o ženski poštenosti Dorini. To je bilo dovolj, da ga je imenoval javno nesramneža in lažnjaka. Tako je bil dvoboj napovedan, vsprejet in tudi izvršen: Dolnika je zadela krogla v pljuča in mu pretrgala žilo; umreti je moral, pred smrtjo pa se je spovedal. — Težak udarec za Devina, a raztrese se nekoliko, obiskajoč svojega sorodnika, pri katerem je tudi naletel na brhko, skromno deklico, Ljudmilo, ki se ga je bolj in bolj oklepala s svojim srcem. Devin spozna njene lepe lastnosti in jo vzame za ženo. Mož Dorin pride

nezvestobi svoje žene na sled in jo nemudoma odvede na Dunaj, a od todi mu pozneje pobegne. Vinko Rovn pa je postal ob drugačnih razmerah veren Slovenec, ker se je ravnal po vetru, postal je kmalu sodnik; ženo je imel trdo Nemko. Devin pa je vedno vstrajno deloval za narod, ne da bi užival zaradi tega mnogo priznanja.

Tako je ogrodje našega romana. V tem okviru so tudi posamezne manjše slike, prizori, popisi, razlaganja, zlasti zavzema prvo mesto razkladanje o spiritizmu in magnetizmu. Skoro bi človek rekel, da tudi pisatelj veruje v spiritizem. Vsaj tako obrača povest, da se vresniči, kar je prerokovala v magnetnem spanju Dora. Priznati moramo, da se pisatelj v pripovedovanju, slikanju, sploh zanimivem popisovanju in razvrščevanju dogodkov kaj spretno suče. Tu pa tam so pač skoki prepogostni in manj prijetni.

Da primerno in pravično ocenimo to delo, ozmimo se posebej na tvarino, na obliko, na umetnostne in na pravne zahteve.

Tvarina je kolikor toliko pesniška: delovanje za domovino, ljubezen, navdušenost za vzvišen smoter: to preveva glavno osebo. Manj se podaja v pripovedno poezijo (!) pisateljevo preveč izraženo stališče, pisateljeva subjektivnost, ki se precejkrat kaže in nas spominja, kakor bi brali kak političen članek, ne pa poezije. Ne pravim, da je slabo narodni boj s peresom bojevati, a pripovednik mora biti kot čisto ogledalo. Bojujejo naj ga junaki, njemu ga ni treba.

Tudi obliki ni treba kaj posebnega očitati. Gospod pisatelj je spreten pripovednik in ima obliko v svoji oblasti in pozna tehniko pripovednega dela. Slovničar pa mora nekatere precéj dosledne napake grajati. Najprej ona nerodna in neslovenska slava besedij, kakor: »Vrhu tega bila je malone vsa skrb za čitalnico njemu izročena.« ... »Solnce orumenelo je že pohorske vrhove.« ... Tako razvrščevanje je zeló pogostno, a ne izključno. Zakaj naj bi se pisalo »teško« m. težko, ne vem. Saj tukaj ni pridevnikove končnice »ski«, ampak samo »ki«, »tež-ek« itd. Da bi se pisalo vseskozi u kot predponka, tudi ni opravičeno; n. pr. »... ako mu v glavo ubiješ svoje ideje«. Zakaj ne bi ločili ubiti (pobiti) in vbiti (vcepiti)? Zakaj piše: »vžigati (str. 112), vlije (111)? Koliko boljša je beseda »oduševljenost« od domače »navdušenost«? Čemu »opasen« m. nevaren, zakaj toliko tujk, ki mrgolé kakor v političnih listih, n. pr. na pol strani 111 čitamo: Sentimentalna, kandidatura, program, lokalni ... A to so malenkosti.

Kaj pravi pa o tej povesti pravnostni nauk? Da mora pravnost veljati v poeziji, kakor v življenju, to sem razložil v lanskem letniku listovem.

Gledé na tisto razpravo pa moram odločno grajati gospoda pisatelja zaradi nekaterih pravnih nedostatkov. Ne morem odobravati, da večkrat natančno opisuje pisatelj prezaupno in nedovoljeno občevanje obeh ljubimcev. Na kakem stališču da stoji pisatelj v tem oziru, razkril je sam na strani 96, govoreč o plesu. Tu pravi, da se sicer zdi Kitajcu ali Turku zeló smešen evropski ples. Toda »kdor se je sam zibal pri glasovih vabečega valčka itd.«, ta sodi drugače. Ni težko uganiti zakaj; pisatelj tudi sam pové, in menda mu

ne delam krivice, misleč, da je to pisal kot svojo misel, svoje prepričanje. Prav to pa je slabo. Ples se zdi človeku zaradi omenjenih okolnosti prijeten ali sladak, to priznavam: trdim pa, da je taka sladkost ali prijetnost grešna in je popisano ravnanje med plesom grešno, vsaj večinoma ali skoro splošno. Ne trdim, da je vsak ples grešen in nedovoljen, nikakor ne. A, naj išče v plesu kdo tega, česar išče pisateljev opis, greši, in to moram odločno grajati. Ali ne vé pisatelj, da človek zato greši, ker ga želja po kaki prijetnosti zvabi? Ali odsvetujemo zaradi tega ples, ker je nevarno stopiti si na nogo in zadeti ob kurja očesa, ker se omaže »beli atlas mičnih čevljičkov«, ali ker bi utegnila plesalca glava boleti in bi se lahko prehladil? Zato je ples nevaren, ker se utegnejo storiti zaradi njega dejanja, prepovedana po božjem in navnem zakonu, in prav zaradi onih prepovedanih dejanj gre pisatelju ples v tako slast. Prijetnost ni najvišja postava, prijetnost ne sme človeka voditi, kakor ne v življenju, tako i ne v slovstvu. Ali ne krade tat zaradi prijetnosti, ki si jo bode privoščil z ukradenim blagom, ali ne išče pohotnež čutne prijetnosti, in oni, ki se hoče maščevati, zavistnež, pijanec itd.: ali ne iščejo in ne najdejo v slabem dejanju prijetnosti? A ta prijetnost, okušana in uživana — ta je grešna. Zakaj je grešna, zakaj je prepovedana? Vprašaj Boga, vprašaj naravo. Pisatelj pa kaj takega vabljivo opisovati in s tem priporočati ne sme. — Tudi ne moremo z navnega stališča nikakor odobravati, da opisuje pisatelj toliko spiritizem. Za take dvomljive zadeve so znanstveni spisi, ne pa romani. Ker bode »Dom in Svet« na drugem mestu govoril o tem predmetu, opominam naj tukaj, da je vdeleževanje pri spiritističnih sejah ali »seansah« (str. 36) po katoliški cerkvi prepovedano, da je občevanje z onimi spiriti, ako drugega ne, vsaj prazna vera, torej proti prvi zapovedi božji. — In dvoboj! Ne bom rekel niti besedice o dvoboju samem. O porabi njegovi v pripovedi naj si misli vsakdo, kar hoče. Vprašam pa čitatelja, kakor tudi gospoda pisatelja: ali mu ne pravi notranji glas, da je z dvobojem potisnen naš roman v vrsto onih romanov, kateri si pomagajo s takim »senzacionalnim knallefektom« in katerih je v drugih slovstvih ogromno število — nizke vrste. »A pesnik je pravičen,« porečeš, »to kazen je odločil Dolniku pesmistu.« Nikakor! Pesnik ga ne kaže kaznovanega, on ga povečuje kot padlega junaka.

Naposled naj opomnimo še, ker se roman dotika v par točkah katoliške cerkve, kaj moramo s tega stališča o njem reči. Najprej, da se mi ono vsporejanje ali primerjanje čitalnice s katoliškim političnim društvom zdi nekoliko čudno. Čemu spravljate v to zvezo škofa in najvišjo cerkveno oblast (str. 84)? Težko je spoznati, koliko neki marajo junaki našega romana za katoliško cerkev. Pač! iz Dolnikovih besedij po dvoboju: »odpovedal se nisem nikdar svoji veri in pripravljen sem izpolniti dolžnosti, katere mi nalaga cerkev.« — »Vsa čast,« rekel bi kdo, »njegovemu katoliškemu mišljenju in ravnanju na zadnjo uro.« Toda, to ni naravno, to je prisiljeno. Pisatelj je to storil proti zna-

čaju in proti poprej dovolj označenemu prepričanju Dolnikovega. To je neverjetno. Dolnik — Schopenhauerjanec, pesimist in verujoč v neizogibno osodo, v neizogibno silo — on da se ni odpovedal svoji veri? In on, ki se podá brez pomisleka — za malovredno žensko — v dvoboj, kateri je po naravni in božji postavi prepovedan, da se ni odpovedal veri? Ali morebiti kot pravnik, ki se je učil tudi cerkvenega prava, ne vé, da je dvoboj z ostrimi cerkvenimi kaznimi, z izobčenjem prepovedan? Naj bi bil od krogle zadet takoj umrl, ali ne bi iz cerkve izločen bil umrl? In ni se brigal za to Dolnik, ki pravi, da je udan veri. Da bi pa kar hipoma premenil svoje uverjenje, to je kaj težko, težko. Nečem prezirati dobre volje pisateljeve, a sam mi bode priznal, da to ni naravno, vse »pomirjenje z Bogom« pa za cerkev le malo častno.

Govoril sem o tem proizvodu obširneje, nego je v takem slučaju navada. Prav iz tega se lahko razvidi moje zanimanje za stvar, o kateri govorim. Da kaj zeló visoko ne morem ceniti tega romana, razvidel je čitatelj iz doslej rečenega. Kdor je mnogo čital, dobro vé, da enakega blaga ne nedostaja. Priznal sem pa rad tudi prednosti njegove. Pač se ne motim, ako pravim, da je v Devinu hotel pisatelj nekako vpodobiti samega sebe. Res, tako plemenito mišljenje je vredno priznanja. A zmot in hib ne morem hvaliti. Kako bi z veseljem pozdravil roman iz peresa gospoda pisatelja, pisan polagoma, opiljen po obliki, pisan v narodnem, v nežno-vzornem slovenskem duhu, v katerem bi se nahajalo tudi kaj versko-katoliškega srca, po pravilih umetnosti: tak umeten, iz obilne skušnje pisateljeve narodu v prosveto in v npravno povzdigo in probudo pisan roman — odvrčajoč od zlega in v nemajoč za dobro: tak roman bomo pozdravljali z veliko radostjo ter mu odpirali pot na vse strani. Amicus Plato... sed magis amica veritas.

„Popotnikov koledar za slovenske učitelje“ — 1889 — s popolnim šematizmom šolskih oblastnij, učiteljskih, ljudskih šol in učiteljskega osebja po Južno-Štirskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanju v začetku šolskega leta 1888-89. III. leto. Sestavil in založil Miha J. Nerač, nadučitelj in »Popotnikov« urednik v Mariboru. — Maribor. Tisk tiskarne sv. Cirila. — 16°. Str. 156 — z »bilježnico«. V platno lepo vezan gld. 1.20. — Ta koledar, kaj dobro sestavljen in v primerni obliki, potreben je pač in prekorišten vsakemu slovenskemu učitelju, kakor tistim, ki imajo z ljudsko šolo kaj opraviti. Koliko je natančen »šematizem«, ne morem soditi. Bilježnica ima kar gole liste, kar je še najbolje; naj naredi iz nje kdo, kar hoče, ali katalog, ali dnevnik, ali kaj drugega.

„Vrtec.“ Časopis s podobami za slovensko mladino. Urednik in založnik Iv. Tomšič, učitelj z zlatim križem na c. kr. vadnici v Ljubljani. Izhaja na celi poli. Stane na leto 2 gld. 60 kr.

Ne morem si kaj, da ne bi prijateljem naše mile dece prav toplo priporočal tega lista, ki je pisan v takem duhu, da mora vsak zaveden Slovenec, ljubeč narod svoj in posebej njegovo katoliško vero, srčno hvalo izrekati gospodu izdajatelju. Bog mu daj, da bi mogel še bolj razširiti svoj list! Upam, da bom mogel pre-